સૌરાષ્ટ્રના પ્રાદેશિક ઈતિહાસ લેખનમાં ડોલરરાય માંકડનું પ્રદાન

ચૌહાણ રમેશ એમ., સરકારી વિનયન કોલેજ-તળાજા

પૂર્વ ભૂમિકા :

ભારતીય પ્રાચ્યવિદ્યા અને ગુજરાતી સાહિત્યના વિવેચક અને કેળવણીકાર ડોલરરાય માંકડનો જન્મ વડનગરા નાગર જ્ઞાતિમાં ૨૩મી જાન્યુઆરી ૧૯૦૨ના રોજ કચ્છના વાગડ તાલુકાના જંગી ગામમાં થયો હતો. ડોલરાય માંકડએ પ્રાથમિક શિક્ષણ જોડિયા અને માધ્યમિક શિક્ષણ રાજકોટમાં અને ઉચ્ચશિક્ષણ જૂનાગઢ ત્યારબાદ કરાંચીમાં પૂર્ણ કર્યું હતું. ડોલરરાય માંકડના મોટા ભાઈ હરીલાલ માંકડએ સૌરાષ્ટ્રના પુરાતત્વ ,ઈતિહાસ અને સૌરાષ્ટ્રની વિભિન્ન કોમોની સંસ્કૃતિનો ઉડાણપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો હતો. સૌરાષ્ટ્રના પુરાતત્વ વિભાગના નિયામક તરીકે પણ ફરજ બજાવી હતી.તેમની લેખન પ્રવૃતિની અસર ડોલરરાય માંકડ પર પડી હતી. અભ્યાસપૂર્ણ કર્યા બાદ ડોલરરાય માંકડ ૧૯૨૨થી ૧૯૨૫ સુધી ભારત સરસ્વતી મંદિર, કરાંચીમાં શિક્ષક તરીકે અને ૧૯૨૭ થી ૧૯૪૭ સુધી શ્રી ડી.જે.સિંધ કોલેજ -કરાંચીમાં વ્યાખ્યાતા તરીકે સેવા આપી હતી.આ સમયે તેઓ સંસ્કૃત અને ગુજરાતી સાહિત્યના વિવેચનકાર તરીકે જાણીતા બન્યા હતા.

તેઓએ ઈ.સ.૧૯૫૨માં જામનગરના અલીયાબાડા ગામમાં ગંગાજળા વિદ્યાપીઠની સ્થાપના કરી હતી.ઈ.સ.૧૯૬૬માં તેઓ સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સીટીના પ્રથમ કુલપતી નિમાયા હતા. આમ ૧૯૫૨ પછી તેમનું કાર્યક્ષેત્ર સૌરાષ્ટ્ર બનાતા તેઓ સૌરાષ્ટ્રના પ્રાદેશિક ઈતિહાસ લેખન તરફ વળ્યા હતા.

તેઓ પ્રાચીન ભારતીય અનુશ્રુતિ અને સમયાનુક્રમના અભ્યાસી હોવાના કારણે સૌરાષ્ટ્રના પ્રાદેશિક ઈતિહાસ લેખનમાં તેઓ આ બાબાત પર વિશેષ ભાર મુકયો હતો. સૌરાષ્ટ્રના ઇતિહાસના વર્ણઉકેલ્યા પાસાઓને ઉકેલવા અને સૌરાષ્ટ્રના પ્રાદેશિક ઈતિહાસ જાણવા માટે જ્યાં આધારભૂત સામગ્રી મળતી નથી, ત્યાં તેઓ પાળીયાઓ,લોકસાહિત્ય,મોખિક પરંપરાઓ,ચારણી સાહિત્ય કે બારોટના ચોપડાનો આધાર લેવાના આગ્રહી હતા. ૨૫ જાન્યુઆરી ૧૯૪૮ના રોજ પોતાને મળેલા રણજીતરામ સુવર્ણ ચંદ્રકના પ્રસંગે આપેલા વ્યાખ્યાનમાં તેઓએ આ બાબત પર ભાર મુક્તા જણાવ્યું હતું કે "કોઈ પણ અનુશ્રુતિ સાવ કપોળકલ્પિત છે એ વાત, પ્રજામાનસની મૂળભૂત સમજણનો અભાવ જ સૂચવે છે . એમ દર્શાવીને કબુલ્યું હતું કે, 'હા , એવી કોઈ ગૂંચો અનુશ્રુતિમાં આવી